

Lapset ja nuoret oman elämänsä asiantuntijoina

Kaisu Peltoperä

Arvosteltu teos: Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna 2022. Lasten ja nuorten tutkimushaastattelu. Helsinki: Gaudeamus. 268 s.

Kati Kallinen ja Henna Pirskanen käyvät teoksessaan *Lasten ja nuorten tutkimushaastattelu* ansiokkaasti ja monipuolisesti läpi lasten ja nuorten tutkimista haastatteluin. Kirjoittajat kuvaavat teoksessa laajempaa yhteiskunnallista kontekstia, jossa lapset on perinteisesti nähty marginaalisena ryhmänä ja lapsuus elämänvaiheena kohti aikuisuutta. Lasten ja nuorten elämästä on kerätty tietoa heidän vanhemmiltaan, opettajiltaan ja muilta aikuisilta, joilla ajatellaan olevan tietoa lasten ja nuorten elämästä. Tässä kirjassa sitoudutaan kuitenkin vahvasti lapsuudentutkimuksen periaatteisiin, joiden mukaan lapset ja nuoret voivat itse toimia tutkimuksen informanteina (Alanen 2009) ja osallisuuden periaatteiden mukaisesti osallistua tutkimuksen teon eri vaiheisiin (Turja 2017). Kallisen ja Pirskasen mukaan tällainen lasten suora tutkiminen on lähtenyt psykologiasta ja levinnyt sieltä muille tutkimusalueille. Nykyään lapsuudentutkimus on laaja monialainen kenttä (Alanen 2009) ja vuonna 2008 perustettu Lapsuudentutkimuksen seura harjoittaa niin tieteellistä toimintaa kuin yhteiskunnallista vaikuttamista lasten äänen kuulemiseksi.

Kirja koostuu kahdeksasta luvusta, joissa lähdetään ensimmäisen johdantoluvun jälkeen liikkeelle kirjan arvopohjasta (luku 2), siirrytään lasten ja nuorten haastatteluihin valmistautumiseen (luku 3) sekä itse haastatteluiden toteuttamiseen (luku 4) syventyen lasten ja nuorten kohtaamiseen haastatteluissa (luku 5). Luvussa kuusi kirjoittajat esittelevät monipuolisesti erilaisia visuaalisia ja toiminnallisia menetelmiä tutkimushaastatteluiden tueksi. Luvussa seitsemän paneudutaan lasten ja nuorten tutkimisen eettisiin kysymyksiin ja kirja päättyy lukuun kahdeksan, jossa tarkastellaan lasten ja nuorten tutkimushaastatteluiden tulevaisuuden suuntia. Kirjan jokaisen luvun loppuun on koottu luvun keskeiset asiat. Lisäksi kirjassa on yksi taulukko lasten kanssa työskentelyn periaatteista (s.55), joka on tehty YK:n vuonna 2009 julkaisemien lasten kanssa työskentelyn periaatteiden pohjalta. Näiden koontien lisäksi jain kaipaamaan visualisointia kirjan eri kohdissa.

Läpi kirjan näkyy kirjoittajien vahva sitoutuminen lapsuudentutkimuksen ajatukseen, että lapset ja nuoret ovat oman elämänsä asiantuntijoita ja heillä on kykyjä tuottaa tietoa tutkimuksen hyödyksi ja olla aktiivisina osallistujina tutkimuksen teossa (ks. myös Alanen 2009). Kirjan toisessa luvussa kirjoittajat kuvaavat laajasti kirjan arvopohjaa, joka nojaa vankasti yhdenvertaisuuteen ja lasten osallisuuteen. Lisäksi kirjassa huomioidaan lasten

yksilöllisyys – esimerkiksi eri-ikäisiin lapsiin ja nuoriin liittyviä erityispiirteitä kuvatessaan kirjoittajat muistuttavat, että jokainen lapsi ja nuori on aina oma yksilönsä eikä pelkästään oman ikäluokkansa edustaja. Kirjassa paneudutaan paitsi lasten ja nuorten haastatteluihin aineistonkeruun menetelmänä, myös lasten mukaan ottamiseen tutkimuksen eri vaiheissa aina suunnittelusta aineistonkeräämiseen, tulosten analysointiin ja raportointiin (ks. myös Powell & Smith 2009; Turja 2017).

Kirjoittajat pohtivat lasten ja nuorten yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua tutkimuksiin. Mitä tiiviimpää osallisuutta tutkimukseen osallistuminen vaatii (esim. pitkäaikainen sitoutuminen vs. yksittäinen haastattelu), sitä eriarvoistavampaa tutkimukseen osallistuminen on. Lasten ja nuorten osallistuminen tutkimuksen tekoon syvällisesti ja pitkäaikaisesti on vaativaa. Lapsella ja nuorella tulee olla monenlaisia resursseja, kuten aikaa, voimavaroja ja kommunikointikykyä. Mitä enemmän lapsen ja nuoren henkilökohtaisia resursseja tutkimuksen tekemiseen vaaditaan, sitä todennäköisemmin Kallisen ja Pirkasen mukaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevat lapset jäävät tutkimusten ulkopuolelle. Tällöin vaarana on lapsuudentutkimuksen vääristyminen koskemaan vain vahvemmissa asemassa olevia lapsia.

Ajoittain jäin kirjaa lukiessa kaipaamaan vahvempaa kontribuutiota lasten tavanomaisempiin elämänpiireihin, kuten varhaiskasvatus- ja koulukontekstiin sekä monitieteisyyttä, joka niin ikään on yksi lapsuudentutkimuksen keskeinen periaate (Alanen 2009). Kirjoittajat ovat kyllä lyhyesti kuvanneet eri alojen tutkimuksia, joissa on käytetty lasten tai nuorten haastattelumenetelmää (esim. luku 2.4) ja tuovat esiin, ettei kirjassa valitettavasti ole tilaa tutkimusten tarkemmalle esittelylle.

Seuraavaksi nostan esiin osallistavan tutkimuksen (participatory research) käsitteen, jonka kirjoittajat esittävät kirjassaan. Osallistavalla tutkimuksella tarkoitetaan sitä, että lapset ja nuoret osallistuvat tutkimuksen tekoon sen eri vaiheissa, ei vain vastaamalla tutkijoiden esittämiin kysymyksiin. Termi osallistava tutkimus on kuitenkin haastava. Esimerkiksi varhaiskasvatustieteen kentällä (Turja 2017) puhutaan mieluummin osallisuuden mahdollistamisesta kuin osallistamisesta, joka käsitteenä voidaan nähdä korostavan tutkijan ja tutkittavan välistä hierarkiaa. Verbi osallistaminen viittaa siihen, että on joku, jolla on enemmän valtaa suhteessa toiseen, jonka valta-asema on heikompi. Vaikka kirjoittajat itse aiheellisesti kritisoivat käsitettä, he eivät esitä tämän käsitteen tilalle parempaa vaihtoehtoa. Siten he myös itse päätyvät kielen kautta uudelleenluomaan näitä valta-asetelmiä.

Toisaalta, vaikka lasten ja nuorten tutkimuksessa ajateltaisiin kuinka lapsilähtöisesti, ja lapset ja nuoret otettaisiin mukaan tutkimuksen tekoon sen kaikissa vaiheissa, emme tuskin koskaan voi välttyä siltä faktalta, että tutkija on se, jolla valta viime kädessä on. Kirjoittajat pohtivatkin vallan käsitettä muun muassa kirjan luvussa 5.4. ja kuvaavat, miten asema sekä tutkijana että aikuisena tuottaa tutkijalle jo lähtökohtaisesti valta-aseman. Lapset ja nuoret ovat ihmistieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa määritelty haavoittuvaksi ryhmäksi, sillä heidän katsotaan olevan valta-asemaltaan alisteissa asemassa suhteessa aikuisiin (Luomannen & Nikander 2017).

Kirjoittajat palaavat vallan käsittelyssään siihen alun perin esittämänsä ajatukseen, että tutkijan on mahdollista pienentää valtasuhteen epätasapainoa uskomalla lapsen tai nuoren mahdollisuuksiin kommunikoida ja jakaa tietoa ja kokemuksia. Toisaalta tutkijan mahdolliset oletukset muun muassa ikään, sukupuoleen tai etnisyyteen liittyen voivat kirjoittajien mukaan syventää vallan epätasapainoa. Kirjoittajat antavatkin konkreettisia vinkkejä vallan epätasapainon tasoittamiseen, kuten sen, että tutkija ja tutkittava voivat vaihdella rooleja haastattelujen aikana. Esimerkiksi toiminnallisessa haastattelussa tutkija voikin toimia tutkittavan avustajana kerätessään tutkimusaineistoa.

Lasten ja nuorten tutkimushaastattelussa keskiössä ovat eettiset pohdinnat, joita tutkijan tulee käydä koko tutkimusprosessin ajan. Näihin eettisiin pohdintoihin kirja antaa hyvää konkreettista tukea. Kallinen ja Pirskanen ovat kumpikin sosiaalityön tutkijoita, mikä näkyy kirjassa erityisesti lastensuojeluun liittyvinä tutkimusesimerkkeinä. Tämä tarkoittaa sitä, että monet kirjassa esitetyt tutkimusesimerkit ovat luonteeltaan sensitiivisiä. Tämä tuo omat haasteensa tutkimuksen eettisten kysymysten pohdintaan. Kirjoittajat ovatkin ansioituneesti kuvanneet tutkimuksen eettisyyden huomiointia erityisesti tutkimusaiheen valinnassa ja lasten ja nuorten toimimisessa informantteina.

Kirjoittajat kuvaavat, miten tutkijan position avaaminen on tärkeää. Vaikka haastattelujen avulla annetaan lapsille ja nuorille ääni, voidaan kirjoittajien mukaan puhua enemmän esimerkiksi ”tiedon tuottamisesta yhdessä lasten ja nuorten kanssa haastattelussa” (s. 14), jolloin huomioidaan myös tutkijan vaikutus aineistoon. Raittila ja kollegat (2017) taas puhuvat mieluummin lasten kanssa keskustelusta kuin lasten haastatteluista, huomioiden näin myös lasten halun osallistua keskustelun kulkuun ja johdatella sitä heitä kiinnostaviin aiheisiin.

Lasten ja nuorten erityisen aseman vuoksi on perusteltua saada tämä *Lasten ja nuorten tutkimushaastattelu* -teos osaksi sinänsä laajaa laadullista tutkimuskirjallisuutta. Kirja on suunnattu erityisesti tutkimuskentälle, mutta myös lasten ja nuorten kanssa toimiville ammattilaisille. Tämä kattava suomenkielinen teos sopiikin tutkijoiden ja ammattilaisten lisäksi myös tutkimus- ja urapolkujensa alkuvaiheessa olevien opiskelijoiden koulutukseen.

Kirjallisuus

- Alanen, Leena 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Alanen, Leena & Karila, Kirsti (toim.), *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Luomanen, Jari & Nikander, Pirjo 2017. Haavoittuvat haastateltavat. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 287–296.
- Powell, Mary Ann & Smith, Anne B. 2009. Children’s participation rights in research. *Childhood* 16 (1), 124–142. <https://doi.org/10.1177/0907568208101694>
- Raittila, Raija, Vuorisalo, Mari & Rutanen, Niina 2017. Lasten haastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 312–335.
- Turja, Leena 2017. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, Eeva & Turja, Leena (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus, 38–55.

KT Kaisu Peltoperä toimii tutkijatohtorina Jyväskylän yliopistossa kasvatustieteiden laitoksella.